

dr hab. Włodzimierz Wysocki, prof. UWr
Uniwersytet Wrocławski

Recenzja rozprawy doktorskiej Markéty Svaškovéj

pt. *Zevnějšek člověka ve frazeologickém obraze světa (na materiálu ruštiny, češtiny a polštiny, s přihlédnutím ke španělštině a angličtině)*

Do oceny przedłożone zostały dwa woluminy:

Markéta Svašková, *Zevnějšek člověka ve frazeologickém obraze světa (na materiálu ruštiny, češtiny a polštiny, s přihlédnutím ke španělštině a angličtině)*. Disertační práce. Olomouc 2017, 189 s. wydruku komputerowego.

Markéta Svašková, *Slovníček ruských, českých, polských, anglických a španělských frazeologismů. Příloha k disertační práci zevnějšek člověka ve frazeologickém obraze světa (na materiálu ruštiny, češtiny a polštiny, s přihlédnutím ke španělštině a angličtině)*, Olomouc 2017, 117 s. wydruku komputerowego.

Już na wstępie trzeba zasygnalizować, że przedłożony do zaopiniowania wydruk komputerowy rozprawy doktorskiej stanowi bogatą treściowo i interesującą monografię, w której Autorka przedstawia – zgodnie z tytułem – frazeologiczny obraz wyglądu zewnętrznego człowieka. W tym miejscu wypada również nadmienić, że wybór do analizy jednostek frazeologicznych gwarantuje – ze względu na wysoki stopień utrwalenia w nich ukazywanych cech oraz wyrazistość właściwości specyficznojęzykowych – odtworzenie obrazu wieloaspektowego, bezsprzecznie obrazu potocznego, a przy tym bezsprzecznie wiarygodnego z pozycji danej społeczności językowej. Zakreślona problematyka wpisuje się w szeroki nurt rekonstrukcji językowego obrazu świata, a co ważne w planie porównawczym, wszelako z uwagi na równoczesne zestawienie frazeologii rosyjskiej, czeskiej i polskiej, z uwzględnieniem frazeologii języka angielskiego i hiszpańskiego, przynosi nie tylko nowe i cenne przedstawienie wyglądu zewnętrznego człowieka w tych językach, lecz daje solidne podstawy do uchwycenia ogólnych prawidłowości, w szczególności wskazania swoistości w budowaniu nadmienionego obrazu bądź stwierdzenia zazębien międzyjęzykowych, co przyczynia się istotnie do uściśleń wciąż aktualnych poglądów w kwestii uniwersalności i specyficzności językowego – tutaj frazeologicznego – obrazu świata. I wreszcie jeszcze jeden istotny pod względem merytorycznym i ze wszech miar godny uwagi pod względem koncepcyjnym aspekt pracy – rozprawa składa się z dwóch dobrze ze sobą powiązanych

rozdziałów problemowych – teoretycznego i analitycznego, które zespalają równie ważne zawartościowo *Wstęp* oraz *Zakończenie*. Bardzo cennym dopełnieniem dysertacji jest pięcioletni słownik analizowanych jednostek frazeologicznych w układzie ideograficznym stanowiący odrębny aneks.

Ponieważ w centrum uwagi Markéta Svašková stawia – jak już nadmieniono – frazeologiczny obraz wizerunku zewnętrznego człowieka, jak najbardziej słusznie nadrzędnymi płaszczyznami merytorycznymi w części pierwszej – wprowadzającej (1. *Teoretická východiska*, s. 11–43), są: frazeologia, lingwistyka kognitywna, koncept, lingwokulturologia i językowy obraz świata. Problematyka frazeologii skoncentrowana jest najpierw na jej przedstawieniu jako nauki. Przyjęty przez Autorkę pracy na pierwszy rzut oka zaskakujący, a rzeczywiście w pełni zasadny sposób prezentacji frazeologii jako działu lingwistyki (leksykologii) z pozycji określonej tradycji badawczej, pozwala nie tylko wielostronnie przybliżyć tę dziedzinę, lecz nade wszystko pełniej odnieść się do ujęcia frazeologii jako zbioru jednostek frazeologicznych stanowiących część zasobu słownikowego każdego języka, z którego zaczerpnięty został materiał do analizy, tj. rosyjskiego (*Ruská frazeologie*, s. 11–14), czeskiego (*Česká frazeologie*, s. 15–17), polskiego (*Polská frazeologie*, s. 17–20), a także hiszpańskiego (*Španělská frazeologie*, s. 20–23) i angielskiego (*Anglická frazeologie*, s. 23–25). Na podkreślenie zasługuje to, że w tych świetnych miniaturach oprócz udanie skondensowanych charakterystyk rodzimych badań – (naj)dawniejszych i współczesnych, znajdujemy odwołania do nierodzimych badaczy, co wzbogaca ogłęd danej frazeologii. Cenne jest też w tych zarysach jasne zaakcentowanie głównych podejść badawczych, jak też staranne przywołanie ustaleń terminologicznych i reprezentatywnych definicji, które naświetlają rozumienie frazeologizmu. Różnorodność objaśniająca przedstawiona została przez Autorkę nie tylko rzetelnie przeglądowo, ale też z należnym podejściem krytycznym. Zostało też przyjęte spośród wielu ujęć rozumienie frazeologizmu na potrzeby dalszych rozważań, por. „v naší práci se držíme definice V. M. Mokienka” (s. 26), uzasadniając następująco: “My se v naší práci budeme opírat o definici V. M. Mokienka, jelikož se zdá být nejvšeobecnější a připouští ze všech uvedených nejméně sporných momentů. Nelze například tvrdit, že všechny frazeologismy mají metaforický charakter, existuje skupina frazémů, které nejsou založeny na metafoře a dokonce ani nemají přenesený význam, některé frazeologismy také nemohou být nahrazeny ve větě jedním slovem se stejným významem” (s. 14). Zaznaczyć trzeba, że wybór ten jest całkowicie słuszny.

Dokonana charakterystyka frazeologii niejako w naturalny sposób prowadzi do podejmowanych dalej rozważań dotyczących kwestii związanych z koncepcyjnym zapleczem badawczym o naturze antropologicznej zorientowanym na lingwistykę kognitywną i lingwokulturologię, por. „směr, jakým se v posledních letech ubírá frazeologie a výzkum jazyka vůbec, je antropocentrický, soustředí se na subjekt, tedy člověka, a na základě tohoto paradigmatu se vytvořily dva směry – kognitivní lingvistika a lingvokulturologie” (s. 27). Wyłożone w trzech kolejnych punktach – (*Kognitivní lingvistika a předmět jejího zkoumání*, s. 27–31), (*Koncept a jeho pojetí*, s. 31–34) oraz (*Lingvokulturologie a jazykový obraz světa*, s. 31–43) – zagadnienia wiodące (wskazane w przywołanych tytułach) oraz uszczegóławiające je liczne kwestie dodatkowe stanowią przejrzyste i zwarte, a przy tym utrzymane w pełnym rygorze wymagań narracji naukowej przybliżenie koncepcyjne. Te trzy wyśmienicie skomponowane całości (tj. prezentacje lingwistyki kognitywnej, konceptu oraz lingwokulturologii w kontekście pojęcia językowego obrazu świata) świadczą też o znawstwie podejmowanych w nich zagadnień, znakomitej znajomości bardzo licznych a zarazem w pełni reprezentatywnych prac z poszczególnych zakresów, unaocznia wreszcie – godną szczególnego zaznaczenia umiejętność Autorki korelowania omawianej problematyki z koncepcją językowego obrazu świata jako idei nadrzędnej z równoczesnym zajmowaniem stanowiska własnego. W celu poświadczenia ostatnich stwierdzeń wystarczy w zupełności – z jednej strony – prześledzić przywoływane nazwiska przedstawicieli omawianych założeń (chodzi tu zarówno o znajomość badaczy i kręgów badawczych, a nade wszystko o doskonałe rozeznanie p. M. Svaškovej w wielostronności zorientowania problematyki lingwistyki kognitywnej i lingwistyki kulturowej), z drugiej zaś strony – wystarczy przytoczyć wybrane komentarze autorskie, żeby udobitnić dojrzałość naukową p. M. Svaškovej w omawianej dziedzinie), np.: ▪ odnośnie do językoznawstwa kognitywnego, por. „K úkolům kognitivní lingvistiky dále patří pochopení role účasti jazyka v procesech poznání a pochopení světa, zjištění vztahu konceptuálního a jazykového systému, dále se snaží zjistit, jak jazyk přijímá, zpracovává a předává informace o světě, pochopit a popsat způsob kategorizace znalostí a popsat její způsoby a vyřešit problematiku jazykového obrazu světa“ (s. 31); ▪ odnośnie do pojęcia konceptu oraz konceptosfery, por. np. „V našem výzkumu se budeme opírat o definici V. A. Maslové, jelikož se pro náš výzkum ukázala jako nejvhodnější“, która – jak czytamy – definiuje koncept jako „ментальную сущность, которая имеет имя в языке и отражает культурно-национальное представление человека о действительности“ (s. 33); ▪ odnośnie do ujęcia językowego obrazu świata w horyzontach lingwistyki kulturowej, por. „Pojem obraz světa není nový“ (s. 34), „kultura a mentalita mají na národní jazykový obraz

světa neodmyslitelný vliv. Pokud mluvíme o interakci mezi frazeologií a jazykovým obrazem světa, jejíž existence je neoddiskutovatelná“ (s. 40), „Jak zde již bylo zmíněno, jazykový obraz světa je antropocentrický. V jeho středu je člověk a jeho subjektivně vnímané tělo, jeho velikost, stavba, vnímání, smysly atd. Obecně je v jazykovém obrazu světa vždy člověk na prvním místě, vše lidské je vnímáno jako pozitivní, člověk je také středobodem jeho hodnocení, a to jako subjekt i jako objekt. Mnozí badatelé hovoří o antropocentrickém charakteru nejen jazyka, ale i frazeologie jako jeho části. Proto mnoho frazeologismů popisuje vnější stránku lidského těla, tedy vzhled člověka, který je předmětem zájmu této práce“ (s. 42).

Przechodząc do drugiej – analitycznej części rozprawy (*Praktická část*, s. 44–139) – już od razu trzeba zauważyć wieloaspektowość prezentowanego frazeologicznego obrazu wyglądu zewnętrznego człowieka w uwzględnianych językach, przejrzystość ukazania licznych jego wycinków, a także niezwykle rzetelność omówienia każdego obrazu i mikroobrazu. Całościowy portret człowieka ukazany został w pełni zasadnie trójplaszczynowo (w postaci trzech makroobrazów): *Obličej a jeho části* (s. 44–91), *Tělo a jeho části* (s. 91 [nie: 90]–103) oraz *Fyzické vlastnosti* (s. 103–139) w układzie horyzontalnym góra – dół. Również zastosowana segmentacja uszczegóławiająca ukierunkowana „od całości (ogólności) do detalu” gwarantuje ukazanie autentycznej kategoryzacji potocznej w świetle analizowanego zbioru frazeologizmów, por. np. *obličej a jeho části* → *části hlavy a obličej* → *vlasý; čelo; obočí; uši; oči; nos; lícní kosti; tváře; ústa, rty; zuby; brada*. Zestawienie międzyjęzykowe odzwierciedla rzeczywiste występowanie danego elementu powierzchowności człowieka w konkretnych językach, na przykład, obraz twarzy budowany jest we frazeologii wszystkich uwzględnianych językach, por. „Tváře jsou ve všech zkoumaných frazeologiích popisovány méně, avšak také zde můžeme uvést několik příkladů v každém z jazyků” (s. 83), natomiast frazeologiczny obraz kości policzkowych (twarzowych) budowany jest tylko w języku rosyjskim, por. „Mezi našimi excerpty se objevily i samostatní jednotky pro popis lícních kostí, avšak pouze v ruštině” (s. 82). Już pobieżny ogląd tych trzech makroobrazów, zwłaszcza pod kątem obrazów i mikroobrazów w ich ramach, pozwala dostrzec, że ogląd frazeologiczny obejmuje w zasadzie całościowo wygląd zewnętrzny człowieka, naturalnie dogłębność tego frazeologicznego mapowania jest różna. Mianowicie na obraz oblicza składają się: barvy (*červená, bílá, černá*) obličej; tvar; vousy; pihovatý obličej; vady pleti; *vlasý; čelo; obočí; uši; oči; nos; lícní kosti; tváře; ústa, rty; zuby; brada*. Obraz ciała konstytuują: *tělo/postava, hlava, krk, hrud’ a prsa, záda, břicho, hýždě, ruce, prsty, nehty, nohy, kůže*. Obraz właściwości fizycznych człowieka kształtują:

tloušťka člověka, výška člověka, krása a ošklivost, formy postavy (urostlý, ztepilá, neforemná, hrbatý) oraz opozycja: *čistý / špinavý*.

Zastosowanie koncepcji językowego obrazu świata w odniesieniu do zebranego materiału frazeologicznego pozwala – co jest oczywiste – wraz z potoczną kategoryzacją ukazać językowe opisanie wyróżnionych elementów, potoczne przypisanie konkretnym elementom cech konotacyjnych, np. ustom, por. „V našem materiálu se objevovaly jednotky pro popis krásných červených úst, dále různých tvarů úst, velikosti nebo šířky úst – zde pak převládaly jednotky s negativní konotací, popisující nepřirozeně velké či naopak tenké rty” (s. 84). Przeprowadzona konfrontacja międzyjęzykowa ukazuje faktyczną konceptualizację zakrzeplą w jednostkach frazeologicznych poszczególnych języków. Dokonane przez Badaczkę zestawienie międzyjęzykowe doskonale ilustruje językową interpretację poszczególnych właściwości konkretnych elementów zewnętrznego wizerunku człowieka z pozycji danego języka, np. w obrazie frazeologicznym zębów na kartach dysertacji znajdujemy m.in.: „Přejdeme-li ke konkrétnímu materiálu, můžeme vidět, že ve všech slovanských jazycích a také ve španělštině se shoduje obraz zubů velkých a rovných, u kterých se objevuje obraz koňských zubů: *зубы как у лошади, koňské zuby, końskie zęby*, ve španělštině poněkud expresivnější jednotky žertovného charakteru – *tener más dientes que una carrera* (dosl. mít víc zubů než na dostizích) a *tener más dientes que una película de caballos* (dosl. mít víc zubů než film o koních). V kategorii „velké zuby“ má čeština dále jednotku *mít hubu naruby*, v podstatě se jedná o velké zuby v předkusu, v polštině v této kategorii ještě najdeme jednotku *zęby jak łopaty*. Ostatní jazyky nenabízejí další varianty” (s. 88). W odniesieniu do przedstawienia w przywołanym cytacie wielkich zębów należy uzupełnić podane informacje, że poprzez obraz konkretnych elementów rzeczywistości, np. łopat (por. polskie *zęby jak łopaty*) można dostrzec dodatkowe cechy konotacyjne danego elementu powierzchowności człowieka, tj. łopaty – płaskie i szerokie – odnoszą się do zębów szerokich (podobnie w odniesieniu do innych obrazów, np. dębu (zob. s. 113), który jest wielki, wysoki, por. *rosły, wielki, wysoki jak dąb; chłop, człowiek jak dąb* – o wysokim i zarazem silnym, dobrze zbudowanym mężczyźnie). W tym kontekście podkreślić trzeba istotny fakt, że w toku analizy (w całym wywodzie części materiałowej pracy) jednostek frazeologicznych uwzględnianych języków w ramach danej kategorii ideograficznej powierzchowności człowieka ujawniane są wyrażenie określone kody, które kształtują ich obrazy, a także zauważalny jest ich udział ilościowy, mianowicie „Největší skupinu tvořily obrazy přírodního charakteru – části živé (rostliny, květiny, stromy, plody) i neživé přírody (nerosty, voda, části povrchu země). Další velkou skupinou byly obrazy živočichů [...] Poslední velkou skupinou

byly lidské výtvary či výrobky [...] Menšími, o to však zajímavějšími skupinami obrazů byly historické, politické, sociální a jiné reálie, které tvořily bázi národně-specifických jednotek ve sledovaných jazycích“ (s. 142). A propos, znajomość przez Autorkę koncepcji kodów w odniesieniu do frazeologii i wykorzystanie tej koncepcji w pracy trzeba odnotować niezwykle pozytywnie. Ponadto przeprowadzona konfrontacja międzyjęzykowa pozwala ująć całościowo wspólność i swoistość frazeologicznego obrazu danego elementu w wizerunku zewnętrznym człowieka, np. obraz brwi przedstawia się następująco: „Ukázalo se tedy, že i obočí je významným aspektem obličeje a platnou součástí frazeologického obrazu světa zejména ve slovanských jazycích, ale také ve španělštině. Pro anglický obraz světa zjevně jednotlivé části obličeje nejsou příliš významné“ (s. 71).

Odrębnie należy podkreślić ogromną wartość konfrontacji międzyjęzykowej w odniesieniu do całościowego obrazu wyglądu zewnętrznego człowieka we frazeologii wszystkich uwzględnianych języków. Wnioski przedstawione przez panią Markétę Svaškovą dotyczą kilku aspektów. Po pierwsze, kapitalne znaczenie ma wysunięte na bazie analizy obszernego korpusu jednostek frazeologicznych z trzech języków słowiańskich (czeskiego, rosyjskiego i polskiego) z dodaniem takiegoż materiału empirycznego dwóch języków pozasłowiańskich – romańskiego (hiszpańskiego) i germańskiego (angielskiego) poświadczenie uprawomocniające wyjściowe założenie, że istnieje „evropské společné jádro jazykového obrazu světa“, co potwierdza „celá řada frazeologismů shodných ve všech zkoumaných jazycích“, przy czym „většinou se jedná o jednotky internacionálního charakteru. Jednak šlo o biblismy, anticismy, mytologismy, ale také o jednotky obsahující takové obrazy, které jsou shodné pro všechny kultury a tudíž i asociace, jsoucí základem takovýchto jednotek, jsou pro tyto kultury přirozené“ (zob. s. 142). Wielce doniosły jest też wniosek uogólniający, że „v jednotlivých zemích existuje národní jazykový obraz světa, který by měla reprezentovat celá řada národněspecifických jednotek“, które miałyby – zgodnie z założeniami wstępnymi pracy – „obsahovat obrazy skutečností typických pro danou zemi a také reálií historického či kulturního charakteru, které se v jiných zemích vyskytovat nemohou“, bowiem – jak dobitnie poświadcza analizowany materiał frazeologiczny pięciu języków – „v každém z jazyků se objevila celá řada národně-specifických jednotek, které demonstrovaly odlišnosti života v daných zemích v několika rovinách. Námi pozorované skupiny jednotek náležely k geograficko-klimatickému kódu [...] a dále nejčastěji ke kulturnímu kódu s elementem „místní mytologické či pohádkové postavy“ [...] „reálie vyplývající ze způsobu života““ (zob. s. 143). Wreszcie kolejna bardzo ważna konkluzja dotycząca stopnia kongruentności obrazu wyglądu zewnętrznego człowieka w językach

słowiańskich. I w tym przypadku potwierdziła się wysunięta hipoteza bowiem „slovanské jazyky obsahovaly velké množství zcela shodných jednotek a jednotek založených na téže obraznosti – tedy frazeologismů, poskytujících nám informace o JOS Slovanů”, co więcej – „shody bylo možné pozorovat i v množství excerpovaných jednotek v jednotlivých významových skupinách” (zob. s. 143). Bardzo cenna jest uwaga dotycząca większej rozbieżności w językowym ujmowaniu wyglądu zewnętrznego człowieka w bliskospokrewnionych językach słowiańskich – czeskim i polskim niż w językach słowiańskich odrębnych grup językowych – polskim i rosyjskim, por. „nepotvrdil se však náš předpoklad, že dva západoslovanské jazyky (čeština a polština) si budou bližší. Jak ukazuje náš materiál, polština vykazuje mnohem větší míru shody s ruštinou než s češtinou”, wszelako podane uzasadnienie tego stanu rzeczy, por. „což přikládáme velké části společné historie těchto zemí” (s. 144) jest naszym zdaniem zbyt ogólnikowe. Te i inne niewyeksplikowane tu wnioski podsumowujące, a także przewijające się w całej części analitycznej bardzo liczne konstatacje odnoszące się do konkretnych detali danego (mikro)obrazu lub makroobrazu powierzchowności człowieka są w naszej ocenie nie do przecenienia w pełnym rozumieniu tego słowa. Ich wartość i przydatność jest ewidentna dla ogólnej teorii koncepcji językowego obrazu świata, w szczególności frazeologicznego obrazu świata, ich znaczenie i pożyteczność jest niewątpliwa w oglądzie międzyjęzykowych, zwłaszcza słowiańsko-niesłowiańskich ujęć porównawczych językowego widzenia określonych fragmentów rzeczywistości, jak też – w określonej mierze – weryfikacji dotychczasowych ustaleń w tym względzie, wreszcie bezsporny jest ich walor oraz oczywista ich użyteczność w wymiarze językowego, w tym frazeologicznego obrazu świata każdego z uwzględnianych tu języków (czeskiego, rosyjskiego, polskiego, hiszpańskiego, angielskiego) branych pojedynczo.

Odrębnie trzeba odnieść się do niektórych szczegółowych kwestii merytorycznych, formalnych i językowych. Mianowicie oprócz wskazanych wyżej niewątpliwych zalet merytorycznych i koncepcyjnych rozprawy, trzeba przedstawić pewne wątpliwości oraz zauważone różnego typu usterki.

Nie umniejszając nawet w najmniejszym calu naszej wysokiej oceny przedstawień teoretycznych w części pierwszej pracy, zwłaszcza działów *Kognitivní lingvistika a předmět jejího zkoumání* (s. 27–31) oraz *Lingvokulturologie a jazykový obraz světa* (s. 31–43), wskazać trzeba, że ujęcie lingvokulturologiczne w odniesieniu do językowego obrazu świata, aczkolwiek ważne i rozpowszechnione, nie jest jedynym. Odczuwa się niedosyt z powodu nieuwzględnienia bardzo ważnego ze względu na kluczowe pojęcie językowo-kulturowego obrazu świata polskiego nurtu badawczego „etnolingwistyki antropologiczno-kognitywnej

zorientowanej lingwistycznie” (szkoła etnolingwistyczna lubelska Jerzego Bartmińskiego), który ma zarazem charakter i kognitywny, i antropologiczno-kulturowy, chociaż sam termin etnolingwistyka w ogóle wymieniany jest w kilku miejscach (s. 5, 7, 27), jest on także nadmieniany w odniesieniu do etnolingwistyki amerykańskiej (s. 34).

Poczynić trzeba pewne uwagi do literatury przedmiotu. Mianowicie liczba przywołanych opracowań wraz ze słownikami jest duża (171 pozycji) i w zupełności wystarczająca, jednakże niezależnie od tego, że ich dobór jest jak najbardziej właściwy, a wykorzystanie w pełni prawidłowe, trafność wprowadzenia i użycia literatury w niektórych miejscach może budzić pewne zastrzeżenia, np. we wskazaniu roli języka jako interpretującego obraz świata (s. 35–36) oparcie się przede wszystkim na pracach I. Vaňkovej bez uwzględnienia przynajmniej niektórych wcześniejszych, zwłaszcza pionierskich prac innych badaczy, np. z kręgu lubelskiej szkoły etnolingwistycznej Jerzego Bartmińskiego, sprawia wrażenie zatarcia się w pewnym stopniu uprzedniości badań wobec ich następcości. Z tego samego powodu oprócz odesłania (s. 36) do pracy J. Bartmińskiego „Językowe podstawy obrazu świata” z 2009 roku, zawierającej zbiór przedrukowanych prac wydanych dużo wcześniej, byłoby wskazane przynajmniej wzmiankowanie w przypisie dolnym tytułów i roku ukazania się poszczególnych artykułów, z których Autorka korzysta, w ten sposób nie odnosiłoby się wrażenie, że poglądy, a zwłaszcza ustalenia definicyjne J. Bartmińskiego skryształizowały się dopiero w 2009 roku. W omówieniu zagadnienia reprodukowalności i pojęcia re produktu (s. 18) wskazane byłoby – podobnie jak w prezentacji problemów frazematyki i pojęcia frazemu – przywołanie i wykorzystanie w stosownym miejscu pracy opracowania prymarnego (zob. np. *Na tropach re produktów. W poszukiwaniu wielowyrzowych jednostek języka*. Redakcja naukowa Wojciech Chlebda, Opole 2010), zamiast posiłkować się literaturą sekundarną (P. Wiatrowski, *Indonezyjskie i polskie idiomy – w poszukiwaniu ekwiwalentów tłumaczeniowych*).

Wśród uwag trzeba wskazać na drobne omyłki. Na przykład w prezentacji współczesnych frazeologów polskich (s. 19) Włodzimierz Wysoczański mylnie zaliczony został do szkoły warszawskiej. Badacz ten jest przez całą swoją działalność naukową związany nieprzerwanie z Wrocławiem i Uniwersytetem Wrocławskim, jakkolwiek współpracuje z przedstawicielami różnych ośrodków, w tym też z ośrodka warszawskiego.

Nieliczne są nieprecyzyjne lub wadliwe zaklasyfikowania lub interpretacje, por.: (s. 46) polskie *czzerwony jak upiór*, wyjaśnienie czerwoności upióra: według wierzeń upiór nawiedza żywych, a czasem wysysa z nich krew; (s. 46) niefortunne jak się wydaje jest mówienie o opozycji: Jako opozice barvě červené stojí barva bílá, ve spojení s obličejem dále bladá.

Opozycją do barwy białej jest barwa czarna, tutaj chodzi nie tyle o opozycję czerwień – biel, a o kolejną barwę twarzy człowieka; (s. 72) *ośle uszy* – to uszy długie, ale też odstające; *ośle uszy* ‘pozaginane rogi kartek’ – nie odnosi się do człowieka; (s. 82) polskie *mieć gile w nosie* znaczy ‘mieć katar; mieć zatkany nos’, natomiast *mieć gile pod nosem* posiada znaczenia ‘być dzieckiem; zachowywać się dziecinnie’, ‘mieć katar; mieć wydzielinę pod nosem’; (s. 85) frazeologizm *mieć gębę od ucha do ucha* posiada znaczenie ‘być wygadany; też kłótliwym’; jednostki *pysk od ucha do ucha* nie znam; (s. 87) *buzia jak malina* – to buzia (tu: twarz dziecięcia lub dziewczęca) ładna, miła; ironicznie – ‘twarz odpychająca’; (s. 101) wskazując na chudość zaskakuje umieszczenie jednostek frazeologicznych języka polskiego *słaby jak zajac, słaby jak komar, słaby jak mucha*.

W związku z nietożsamością niektórych leksemów w konkretnych językach uzasadnione byłoby wydzielenie niektórych części ciała, np.: (s. 93) czeskie *krk* to szyja; kark; gardło, natomiast w języku polskim rzeczownik *kark* ‘tylna część szyi granicząca z grzbietem’ (czeskie *týl, krk* ‘zadní část krku’) nie jest tożsamy z rzeczownikiem *szyja* ‘u człowieka i niektórych zwierząt: część ciała łącząca głowę z tułowiem, wspierająca się na kręgach’ (czeskie *krk; šíje* ‘část těla’), dlatego właściwe byłoby wydzielenie obrazu karku i obrazu szyi; (s. 95) ze względu na takie polskie jednostki, jak przytaczane w pracy *toczone ramiona*, a także rejestrowane w słownikach *szerokie bary* ‘silnie umięśnione ramiona’, oprócz *záda* (czeskie *záda* – polskie *plecy, grzbiet*) można osobno przedstawić bark, ramię / barki (bary), ramiona (polskie *bark* ‘górná część grzbietu poniżej karku, od kręgosłupa do początku ręki’, *bary* ‘silnie rozwinięte barki, ramiona’ – czeskie *ramena*; polskie *ramię* ‘staw łączący łopatkę z barkiem wraz z otaczającym go mięśniem; bark’ – czeskie *rámě, záloktí*). Oczywiście są to tylko propozycje, a nie zalecenia.

Sporadycznie zdarzają się braki jednostek frazeologicznych związanych z wyglądem człowieka, np. w języku polskim kobiece czerwone (ale też jędrne i ponętne) usta wyrażają jednostki frazeologiczne *usta jak jagoda, jagody; malina, maliny; malina, maliny*; w języku polskim rozpowszechniony jest frazeologizm *nogi / nogi cienkie jak patyki, patyczki*; chudość człowieka oddaje porównanie *chudy, cienki jak chart*. Z drugiej zaś strony, wskazując na bogactwo analizowanego materiału, w jednostkowych przypadkach można się zastanawiać, czy faktycznie konkretne frazeologizmy są w danym języku, dotyczy to np. (s. 100) polskiego *laskowate nogi*.

Lektura otrzymanego komputeropisu obliguje jeszcze do poczynienia uwag o charakterze językowym. Wskazać trzeba na usterki językowe, por.: (s. 1, tytułowa) *ve frazeologickém* oraz *světa*; (s. 46) *brzydka jak diabeł*; (s. 53) *buzia jak piastka*; (s. 52) *twarz księżyc w pełni*;

(s. 67) *łeb goąy jak kolano*; (s. 73) *czerne jak węgiel*; (s. 76) *jeszczurcze oczy*; (s. 77) *ma oczy jak u Chińczyka*; (s. 82) *mieć gila na nosie*; (s. 82) *pijacky nos*; (s. 87) *wiśniwe usta*; (s. 96) *gdzie się kończą plecy*; (s. 100) *nogi jak sardelki*; (s. 100) *ma ngi do samej szyji*; (s. 101) *ma nogi jak u kaczki*; (s. 113) *wielki jak jedla*; (s. 121) *wyględa jak malowany*; (s. 122) *dzewczyna jak złoto*; (s. 126) *brzydku jak diabeł*; (s. 131) *być jak z żalaza*; (s. 131) *mieć mięśnie z żalaza*; (s. 133) *deagon w spódnicy*.

Trafiają się też usterki o charakterze redakcyjnym, np. rozchwianie w stosowaniu form w autorskiej narracji, por. (s. 70) pro něj jsem našla jednotky; (s. 73) pro něj jsem našla jednotky; (s. 77) K tomuto aspektu jsem našla jednotky; (s. 89) jsem našla frazeologický popis wobec regularnie występujących: (s. 77–78) Ve španělštině jsem excerpovali jednotky; (s. 116) V angličtině jsem našli přirovnání itd. itd. Tutaj należy odnieść niekompletność zapisu adresu bibliograficznego, por. (s. 180) Słownik frazeologiczny w układzie tematycznym i alfabetycznym, red. GŁUCH, W., a także rozchwianie w stosowaniu czcionki w zapisach adresów bibliograficznych, tj. obok regularnych zapisów nazwisk autorów od pierwszej wielkiej litery pojawiają się zapisy całych nazwisk wielkimi literami, por. np. (s. 180) SKORUPKA, rozchwianie w zapisach adresów bibliograficznych dotyczy też obok regularnie podawanych inicjałów imion zapisu pełnego brzmienia imion, por. np. (s. 180) ŘEŠETKA, Miroslav; Stanisław Skorupka. Warto by także ujednolicić zapisy adresów bibliograficznych stawiając regularnie na końcu kropkę. W kontekście opracowania redakcyjno-kompozycyjnego warto – jak się sądzi – przekomponować punkt 2.1.1 oraz punkty 2.1, 2.2 oraz 2.3, żeby istotne uszczegółowienie „ve frazeologickém obraze světa” było odnoszone do kategorii nadrzędnych, mianowicie: 2.1 Obličej a jeho části ve frazeologickém obraze světa; 2.1.1 Barvy obličej; 2.2 Tělo a jeho části ve frazeologickém obraze světa; 2.3 Fyzické vlastnosti ve frazeologickém obraze světa.

Wszystkie poczynione uwagi i wskazane drobne usterki nie umniejszają absolutnie wielkiej wartości pracy, bowiem nie można nie zauważyć, że zarówno dociekania teoretyczno-metodologiczne w części pierwszej dysertacji są niezwykle staranne, jak też to, że każdy makroobraz i (mikro)obraz w drugiej części dysertacji jest doskonale opracowany zarówno pod względem treściowym, jak też formalno-opisowym, stanowiąc zamknięte całości. W tych poszczególnych omówieniach wycinków powierzchowności człowieka w świetle frazeologii pięciu języków zauważalna jest przede wszystkim wielka dbałość o pełnię i staranność wyjaśnień, a zarazem o ich jasność. Jest jeszcze jeden aspekt natury metodologiczno-warsztatowej ze wszech miar godny zauważenia. Dużą wartość mają następujące po dokonanych przeglądach danych zagadnień lub omówieniach konkretnej

problematyki swoiste podsumowania syntetyzujące stanowiące próby ustosunkowania się Autorki do przedstawianych kwestii, por. np. rekapitulacje-wywody (s. 25–27) odnoszące się do frazeologii po dokonanych uprzednio przeglądzie rozwoju poszczególnych frazeologii rodzimych. Chodzi też o jednoznaczne, konsekwentne i – co ważne – zawsze uzasadnione wskazanie, które podejście, definicje itp. Autorka przyjmuje na potrzeby pracy, por. np. „Naše práce se ztotožňuje s pojetím jazykového obrazu světa podle E. S. Jakovljevojé, jelikož se jeví jako nejvšeobecnější a nedopouští mylné a zavádějící výklady” (s. 43). W tym miejscu nie można nie zauważyć merytorycznego ustosunkowania się Autorki do niektórych kwestii, np. wąskiego i szerokiego traktowania frazeologii, por. „F. Čermák, podle našeho názoru, vnímá frazeologismus příliš široce a řadí do jeho obsahu takové jazykové jednotky, které se v naší práci neobjevují, jelikož je často nenajdeme ani ve frazeologických slovnících. Zejména máme na mysli přísloví, pořekadla a pranostiky, které se objevují v paremiologických publikacích, naše práce tedy zůstává u definice V. M. Mokienka, která se vyznačuje užším pojetím frazeologie, tedy bez výše uvedených útvarů” (s. 17). Te odniesienia autorskie są nie tylko w pełni rzeczowe, słuszne, ale też wysoce taktowne. Dokonane omówienia zwieńczają wnioski końcowe (*Závěr*, s. 140–144) zbierające syntetycznie najważniejsze obserwacje, które wraz z założeniami we Wstępie (*Úvod*, s. 5–10), uwagami w części teoretycznej oraz podsumowaniami w części analitycznej pracy stanowi bardzo trafne i dobre zwieńczenie tych rozważań, przynoszą one też konkluzje na uogólnionym poziomie. Odrębnie powiedzieć trzeba z najwyższą aprobatą o sporządzonym indeksie omawianych jednostek frazeologicznych w przygotowanym w postaci odrębnego opracowania aneksie do dysertacji (*Slovníček ruských, českých, polských, anglických a španělských frazeologismů. Příloha k disertační práci zevnějšek člověka ve frazeologickém obraze světa (na materiálu ruštiny, češtiny a polštiny, s přihlédnutím ke španělštině a angličtině)*), jego przydatność jest oczywista. Ewidentna jest też przydatność bardzo dobrych i o stosownej objętości streszczeń w języku rosyjskim i w języku angielskim.

Sumując rozprawa Markéty Svaškovéj w swoim założeniu jest opracowaniem ambitnym, pod względem koncepcyjnym i w zaproponowanym zakresie jest dziełem bardzo wartościowym, a zarazem jest ona w pełni udanym i kompleksowym przedstawieniem frazeologicznego obrazu wyglądu zewnętrznego człowieka w języku rosyjskim, czeskim, polskim oraz hiszpańskim i angielskim. Podkreślić trzeba, że obrane podejścia badawcze w części pierwszej dysertacji, przedstawieniowo-omówieniowe ujęcie materiału empirycznego w części drugiej pracy wprowadzone zostały we wstępie z rzadko spotykaną klarownością, w szczególności dotyczy to precyzji we wskazaniu przedmiotu pracy, celów, założeń,

wysuwanych hipotez, stosowanych metod, a także struktury rozprawy. Zagadnienia zasadnicze natury teoretyczno-metodologicznej z pozycji lingwistyki kognitywnej oraz lingwistyki kulturowej nakreślone zostały solidnie, wyraźnie, ze znanstwem przedmiotu i rozumieniem istniejących w tym obszarze zależności, zagadnienia frazeologii naświetlone zostały starannie, dogłębnie i jasno, z wyraźnie zauważalną bardzo dobrą orientacją problematyki, analiza materiałowa odzwierciedla wyraźne fachowość Badaczki – bardzo dobra autorska prezentacja i omówienie wyglądu zewnętrznego człowieka w świetle frazeologii języka rosyjskiego, czeskiego polskiego oraz dodatkowo języka hiszpańskiego i angielskiego, umiejętnie dokonane zestawienia międzyjęzykowe, wyczerpująco i z wielką pieczołowitością podane wyjaśnienia, a wszystko to sporządzone w pełni właściwie pod względem treściowym i adekwatnie pod względem postępowania badawczego. Wyłożone wnioski końcowe poświadczają umiejętność formułowania konkluzji, a równocześnie oddają wnikliwość w oglądzie całościowym problematyki. Opiniowana dysertacja uwidacznia wyraziście kunszt warsztatu językoznawczego, w szczególności w obrębie frazeologii oraz dojrzałość badawczą Markéty Svaškovej. Rozprawa jest z perspektywy kompleksowego ujęcia obrazu wyglądu zewnętrznego człowieka cenna w nurcie opracowań językowego obrazu świata we frazeologii, analiza i uzyskane rezultaty w oparciu o frazeologie pięciu języków mają duże znaczenie dla komparatystyki frazeologicznej i językowej, zaprezentowane dociekania są niewątpliwie wartościowe i mogą być wykorzystane w obszarze teoretycznych rozważań ogólnojęzykoznawczych.

Uwzględniając to wszystko **z pełnym przekonaniem mogę stwierdzić, że rozprawa doktorska** Markéty Svaškovej „Zevnějšek člověka ve frazeologickém obraze světa (na materiálu ruštiny, češtiny a polštiny, s přihlédnutím ke španělštině a angličtině)” **spełnia w zupełności wymagania stawiane tego typu pracom.**

Wrocław, 9 czerwca 2017 r.